

**Боровська В. В.**

студентка 2-го курсу юридичного коледжу  
Національного університету «Одеська юридична академія»

## **ІНСТИТУТ СУДОВОГО ЗАХИСТУ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ**

Надавати правову допомогу уперше в Стародавньому Римі стали понтифіки, починаючи з кінця IV—III ст. до н.е., у вигляді юридичного консультування. Не дивлячись на те, що понтифіками не бралася участь в ході судочинства як представників або захисників, їх діяльність була однією з передумов виникнення адвокатури в Стародавньому Римі.

Первісною формою започаткування інституту захисту у Стародавньому Римі вважається споріднена (родинна) адвокатура, яка, виникнувши спочатку як засіб захисту тільки родичів, надалі, з часом, розширила перелік суб'єктів, на яких поширювався судовий захист за рахунок осіб, що не являлися заступникам родичами. При цьому в повноваження заступників входило: виступ із захисними промовами в ході судового процесу, подача клопотань про відкладення судового розгляду, а також опитування очевидців у справі.

Наступним перехідним етапом у розвитку римської адвокатури був так званий інститут патронату, який з'явився за часів Римської республіки (509 р. до н. е.). Відносини між патронами та клієнтами будувалися за аналогією з родинними відносинами. Клієнт, який обрав собі патрона із кровних римських громадян (патриціїв), приписувався до їх роду, до родового культу й отримував право називатися родовим іменем. Ні він, ні патрон не могли позиватися один з одним, свідчити один проти одного. Клієнт був зобов'язаний ставитися до патрона з повагою, робити йому послуги, брати участь своїм майном у покритті боргів чи витрат під час відбування громадської служби. Зв'язок з патроном вважався постійним і навіть спадковим, і якщо клієнт вмирав бездітним, то його майно переходило до патрона. Натомість патрон повинен був всіляко сприяти клієнту і, між іншим, захищати його інтереси перед судом подібно до того, як захищав би інтереси своїх родичів. Таким чином, патронат сам по собі не вніс нового принципу у розвитку адвокатури: захист патронів був результатом поширення родинної адвокатури на осіб, які перебували у відносинах, подібних родинним. Тим не менше, патронат був безпосереднім джерелом, з якого розвинулася вільна адвокатура.

Як відомо, обізнаність у праві та його застосуванні були в Стародавньому Римі прерогативою патриціїв. Поки домінував інститут патронату, потреба в юридичному захисті повністю задовольнялася допомогою родичів і патронів. Але вже при перших царях внаслідок нових соціальних і політичних умов патронат став розпадатися. Швидке розширення території Риму і збільшення населення за рахунок підкорення сусідніх племен зробили його цілком недієздатним. Почався розпад патронату на складові: з патронату виокремився приватноправовий елемент у вигляді покровительства хазяїна рабам, а також судово-процесуальний елемент захисту, надаваного патрицієм особам, які зверталися до нього за допомогою. Це були особи, які раніше звалися клієнтами, а їх покровителі — патронами. Проте під старими назвами приховувалося нове явище, оскільки патрон звільнявся від усіх обов'язків щодо

клієнта, за винятком обов'язку захищати його в суді. Клієнт лише мав віддавати послугою чи подарунком за протегування у процесі. Відносини між ними втратили постійний, довірчий і спадковий характер. Раніше клієнт міг обрати лише одного патрона. Тепер він мав право переходити до іншого і, навіть, мати декількох. Так з патронату виникла справжня адвокатура.

Видання законів XII таблиць зробило загальнодоступним знання законів, але їх практичне застосування залишилося в руках патрициїв. Тільки опублікування Флавієм (V ст. до н. е.), а потім Елієм (IV ст. до н. е.) таблиць приймальних днів і позовних формул завдало остаточного удару по юридичній монополії патрициїв. Вивчення і застосування права стало доступним для усіх бажаючих, і адвокатура стала вільною професією.

Ставши самостійною професією, адвокатура протягом довгого часу була доступною для усіх громадян. Організація адвокатури будувалася на наступних принципах: 1) відділення адвокатури від представництва (оскільки представництва майже не існувало); 2) адвокатура — це вільна професія; 3) абсолютна безоплатність адвокатської праці; 4) незалежність адвокатури від яких-небудь органів.

За часів імперії римська адвокатура, як і судові установи, зазнала певних змін. Перш за все, це позначилося на значному обмеженні адвокатської професії як вільної. У законодавчих пам'ятниках імперського Риму в IV ст. з'являється вже термін «стан адвокатів». Почався довгий процес перетворення вільної професії в організовану. Так, за кодексами Юстиніана адвокатура вводилася у рамки певної системи, в якій адвокатська професія прирівнювалася до державної служби. Допуск до адвокатури залежав від вищого адміністративно-судового чиновника провінції або міста. У ній не могли брати участь неповнолітні, особи з фізичними вадами (глухі, німі), позбавлені громадянської честі, притягнуті до кримінальної відповідальності, жінки та ін. Кандидат мав закінчити спеціальний (п'ятирічний) курс в одній з юридичних шкіл та скласти іспити.

Штат адвокатури був обмеженим. Про незалежність і самоврядування адвокатури доки не було мови. Навпаки, організація і діяльність адвокатури жорстко регулювалася, і розглядалася як різновид державної служби.

Таким чином виявилось, що при імператорському правлінні принципи організації адвокатури стали протилежними до тих, які були в Римській республіці. До головних з них можна віднести наступні: а) поєднання адвокатури і судового представництва; б) закритість адвокатури для широкого залучення юристів; в) її залежність від адміністративно-судової влади; г) гонорар став для адвоката винагородою за виконану роботу.

Отже, в історії римської адвокатури існували дві крайнощі: 1) за часів Республіки була повна свобода професії адвоката, за відсутності чіткої внутрішньої організації привело до морального і громадського занепаду престижу адвокатури; 2) за часів же Римської імперії адвокатура стала державною службою, з властивою їй детальною регламентацією роботи, відсутністю незалежності і самоврядування.

Таким чином, можна вважати, що саме з римської адвокатури почався висхідний розвиток світової адвокатури. Форми організації і принципи адвокатської діяльності у Стародавньому Римі здійснили значний вплив на устрій адвокатури у державах Західної Європи.